

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г.ШЕВЧЕНКА**

В І С Н И К

**Чернігівського державного
педагогічного університету**

Випуск 38

Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*До 90-річчя з дня заснування
Чернігівського державного педагогічного університету
імені Т.Г.Шевченка*

Чернігів 2006

КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ

У статті розглядаються питання інноваційних підходів до вивчення української мови у вищих навчальних закладах, зокрема когнітивний аспект вивчення мови, який ґрунтується на досягненнях у царині сучасної когнітивної лінгвістики.

Ключові слова: „інноваційні технології”, „когнітивна лінгвістика”, „когнітивний підхід”.

Вища освіта України не може стояти осторонь Болонського процесу. Вимоги до сучасного рівня освіти передбачають перехід до європейських моделей і стандартів навчання у вищих школах. Оскільки старші класи (10-12-ті) переходять на профільне навчання, то предметам рідної мови в нових навчальних планах відводиться особливе місце. У зв'язку з цим зростають вимоги і до рівня професійної підготовки вчителя-словесника та вчителя початкової школи. Саме тому в нинішніх умовах є особливо актуальним питання впровадження у ВНЗ інноваційних освітніх технологій, які сприятимуть удосконаленню навчально-виховного процесу. Це передові технології, зорієнтовані на саморозвиток (за М. Монтесорі), вальдорфська педагогіка, спрямована на розвиток здібностей, а не нагромадження знань; технологія організації групової навчальної діяльності; технологія розвивального навчання; технологія формування творчої особистості (упровадження нових дидактико-методичних засобів, що моделюють навчально-виховний процес); технології навчання як дослідження; проектна технологія (індивідуальний досвід проектної діяльності учня); нові інформаційні технології (інформатика, використання комп'ютерів); технологія колективного творчого виховання за І. Івановим (фор-

мування активної життєвої позиції учня); технологія „створення ситуації успіху” за А. Белкіним; сугестивна технологія (навчання на основі емоційного навіювання) [5; 2-4], інтерактивні технології (передусім діалогічне навчання, якому притаманна тісна взаємодія викладача і учня) та ін.

З 2004 р. у вищих навчальних закладах України запроваджено модульно-рейтингову (чи кредитно-модульну) систему навчання, яка стимулює студентів до самостійної роботи, що дає можливість досягти високого рівня засвоєння програмового матеріалу та систематично й об’єктивно здійснювати контроль знань.

Інноваційні технології, у тому числі й модульне вивчення мови, мають стати визначальними у практиці навчання студентів ЧДПУ.

Слід зазначити, що поняття „інноваційні процеси”, „інноватика” з’явилися у педагогічній науці відносно недавно. Поява їх зумовлена розширенням міжнародного співробітництва у науковій царині. Як справедливо зазначає І. Дзюба у статті „Які інновації потрібні науці та нації”, слово „інновація” нове, але позначає воно явище старе, як світ. Уся історія культури і вся історія досліджень культури є історією інновацій, якщо розуміти під ними нові досягнення, нові способи творчої діяльності [2; 6-8].

У лінгвістиці на зміну системно-структурному погляду на мову, згідно з яким мова розглядалась як своєрідна суворо організована система, де кожному мовному явищу відведено певне місце і роль, проведено чіткі межі між мовою і мовленням, звуком і фонемою, морфом і морфемою, словом і лексемою, значенням і смислом, висловлюванням і реченням тощо, прийшла когнітивна лінгвістика, яка розглядає мову у зв’язку з людиною, як явище суспільне, тісно пов’язане з історією народу, його культурою. Таким чином, на сучасному етапі відбувається гуманізація мовознавства.

Когнітивна лінгвістика (від англ. cognition – знання, пізнання, пізнавальна здатність) – мовознавчий напрям, у якому функціонування мови розглядається як різновид когнітивної, тобто пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджуються через мовні явища [3; 24-25].

Для когнітивної лінгвістики характерним є експансіонізм (виходи в інші науки), антропоцентризм (вивчення мови з метою пізнання її носія), функціоналізм (вивчення всього різноманіття функцій мови) і експланаторність (пояснення мовних явищ).

Представники когнітивної лінгвістики розглядають значення слів як такі, що зумовлені ментальністю певного етносу. Кожна мова національно специфічна, у ній відбитий своєрідний національний характер. Завдання лінгвіста – реконструювати властивості національного характеру через мову.

Таким чином, зважаючи на вищезазначене, слід відмітити, що когнітивний підхід до вивчення мови передбачає, перш за все, прищеплення студентам інтересу до духовних цінностей українського народу, забезпечення розвитку пізнавального інтересу до занять з української мови і трансформацію його у пізнавальну потребу в лінгвістичних знаннях, потребу в спілкуванні мовою свого народу; особисту відповідальність перед рідним народом за збереження й подальший розвиток української мови й національної культури.

У системі засобів формування національної свідомості вагоме місце належить фразеології, адже українська фразеологія – це своєрідний літопис життя народу, його історії, звичаїв та обрядів. Засвоюючи фразеологізми, студенти оволодівають мовними скарбами, вчать говорити влучно, образно. Тому реалізацію когнітивного підходу до вивчення мови найкраще можна показати на прикладі вивчення фразеології.

До системи тренувальних вправ і завдань з фразеології слід включати завдання, які формують у студентів уміння знаходити в тексті фразеологізми, пояснювати їх значення, добирати синонімічні чи антонімічні відповідники, поєднувати слова у фразеологічні звороти; знаходити фразеологізми, що походять з крилатих висловів українських письменників; проводити російсько-українські фразеологічні паралелі тощо. Наприклад:

1. Знайдіть у тексті синонімічні фразеологізми, поясніть їх значення та визначте типи.

- *Пустіть мене, дядечку, в театр, – невиразно промовив я.*
- *Чого захотів! Я тебе пушу, але так, щоб знав, де раки зимують!*
- *Я вже знаю, де вони зимують... – жалісно заскімлив я, бо не раз про це чув од дорослих.*
- *А куди Макар телят ганяє, теж знаєш? – уже з цікавістю покосував на мене парубок.*
- *І це знаю, – бадьоріше відповів я.*
- *Ну, а де роги козам правлять?*

- Знаю.
- А чому фунт лиха?
- Це як на якому ярмарку, – посміливішав я (М. Стельмах).

2. Прочитайте виразно текст. Знайдіть у ньому фразеологізм і поясніть, що він означає.

*Був я в російській стороні
В дружка в містечку Жарово.
Зосько по-їхньому мені
Казав: „Добро пожаловать!”
А незабарі, в цю зиму,
Прийматиму я Зосима.
І в нас по-нашому йому
Скажу: „Ласкаво просимо!”*

Д. Білоус

Які ще фразеологізми, що належать до формул мовного етикету, ви знаєте?

3. Знайдіть фразеологізм, який походить з крилатих висловів українських письменників:

- а) не ликом шитий;
- б) облизня спіймати;
- в) глек розбити;
- г) Караюсь, мучуся, але не каюсь.

4. Установіть відповідність між словами, поєднанням яких утворюються фразеологізми:

А синій	1 меч
Б дамоклів	2 ковчег
В Ноїв	3 вік
Г мафусаїлів	4 птах
А крокоділячі	1 діти
Б авгієві	2 муки
В Адамові	3 сльози
Г танталові	4 стайні
А гордіїв	1 шлях
Б ювеналів	2 вузол
В тернистий	3 вік
Г бальзаківський	4 бич
А сізіфова	1 вежа
Б мертва	2 ніч
В варфоломійська	3 праця
Г вавилонська	4 буква
А ахіллесова	1 клятва
Б езопівська	2 п'ята
В Піррова	3 мова
Г Ганнібалова	4 перемога

5. Позначте фразеологізм – синонім до слова „вихваляти”:

- А передати куті меду
- Б кадити фіміам
- В правити тризну
- Г бути притчею во язицех

6. Позначте фразеологізм – синонім до слова „високий”:

- А китайська стіна
- Б пирятинська верства
- В колос на глиняних ногах
- Г висока матерія

7. Позначте фразеологізм – антонім до слова „добросовісно”:

- А працювати до десятого поту
- Б через пень колоду валити
- В черепащачою ходою
- Г здирати шкіру

8. Доберіть до фразеологізмів синонімічні заміни:

А шитий білими нитками	1 погано
Б зробити на галь-паль	2 чітко
В ханьки м'яти	3 погано виконаний
Г чорним по білому	4 не зробити нічого

9. До російських фразеологізмів доберіть українські відповідники. Поясніть їх значення.

Из огня да в полымя. Невзирая на лица. Принимать участие. Видно птицу по полету. Бить баклуши. Сбить с толку. Лясы точить. Глуп как пробка. Бойкий на язык. Броситься в глаза. Наговорить с три короба.

Довідка: Спритний на слові. Баглаї гнути. Байдики бити. Ханьки м'яти. Давати горобцям дулі. Впасти в око. Пізнати ворону по пір'ю. Орлиний клекіт здалека чути. Видно пана по халяхах. Видно сокола по льоту, а сову – з погляду. Видно птаха по польоту. Брати участь. Намолоти (наплексти, наговорити) сім мішків гречаної вовни (і всі неповні). Наговорити на вербі груші (на осиці кислиці). Теревені правити. Збити з пантелику. Дурний, аж крутиться. З вогню та в полум'я. З дощу та під ринву. Незважаючи на осіб.

Запропонована система вправ і тестових завдань різної складності містить матеріал практичного спрямування, який сприяє не лише розумінню значень фразеологізмів студентами, а й виробленню у них пізнавальної потреби, умінь користуватися фразеологічними словниками та влучніше передавати найтонші відтінки значень висловлюваного з відтворенням національного колориту, образності, емоційності та синонімічного багатства української мови.

Нами розглянуто лише деякі аспекти когнітивного підходу до вивчення української мови у ВНЗ. Безперечно, питання інноваційних підходів до вивчення української мови як державної, у тому числі й реалізація когнітивного напрямку в навчанні мови, потребує подальшого дослідження.

Література

1. Алексюк А. Педагогіка вищої школи: Курс лекцій: Модульне навчання. – К., 1993. – 220 с.
2. Дзюба І. Які інновації потрібні науці та нації // Урок української. – 2000. – № 2. – С. 6-8.
3. Кочерган Михайло. Мовознавство на сучасному етапі // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 24-29.
4. Могила Надія. Система інноваційних методів як засіб реалізації диференційованого навчання // Укр. мова і л-ра в школі. – 2003. – № 5. – С. 13-16.
5. Пультер Станіслав. До питання впровадження нових освітніх технологій у середній та вищій школі // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 2-4.
6. Савченко О.Я. Дидактика. Початкова школа. – К.: Генеза, 1999. – 360 с.
7. Скуратівський Леонід. Мотив як рушійна сила пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення мови // Дивослово. – 2005. – № 2. – С. 2-4.
8. Янчук Наталія. Реалізація функціонально-комунікативного підходу до вивчення фразеології у середніх навчальних закладах нового типу // Укр. мова і л-ра в школі. – 2001. – № 4. – С. 28-32.

The problem of innovative approaches to teaching Ukrainian language in Higher institutions are viewed in the article, in particular, Cognitive aspect to teaching language, which is based on achievements in modern Cognitive Linguistics.

Key words: "innovative techniques"; "Cognitive Linguistics"; "Cognitive approach".

В статье рассматриваются вопросы инновационных подходов к изучению украинского языка в высших учебных заведениях, в частности когнитивный аспект изучения языка, что основывается на достижениях в области современной когнитивной лингвистики.

Ключевые слова: «инновационные технологии», «когнитивная лингвистика», «когнитивный подход».

Наукове видання

**Друкується за рішенням вченої ради
Чернігівського державного педагогічного
університету імені Т.Г.Шевченка**

**Вісник Чернігівського державного педагогічного університету
імені Т.Г.Шевченка. Випуск 38. Серія: педагогічні науки:
Збірник. — Чернігів: ЧДПУ, 2006. — № 38. — 278 с.**

Свідоцтво ЧГ № 171 від 30.11.1998 р.

Технічний редактор *О.Клімова*

Підписано до друку 15.09.2006 р. Формат 70x108 1/16. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 24,33. Обл.-вид. 22,76. Наклад 350 прим. Зам. № 175.

Редакційно-видавничий відділ ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка,
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, тел. 65-17-99.